

Гросул Олександр Володимирович, викладач кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку, ВНЗ «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»»

Hrosul Oleksandr, Lecturer in the Department of Finance, Banking, Insurance, and the Stock Market, Mykolaiv Polytechnic International Technological University. <https://orcid.org/0009-0003-4409-626X>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ВЕРТИКАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

THEORETICAL FOUNDATIONS OF FORMING MECHANISMS FOR VERTICAL INTEGRATION OF AGRICULTURAL BUSINESS ENTITIES

Гросул О. В., Теоретичні засади формування механізмів вертикальної інтеграції суб'єктів аграрного бізнесу. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 3. С. 376 – 384.

Hrosul O., Theoretical foundations of forming mechanisms for vertical integration of agricultural business entities. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2025. Volume 10. № 3, pp. 376 – 384.

Статтю присвячено вивченню теоретичних засад формування механізмів вертикальної інтеграції суб'єктів аграрного бізнесу в умовах трансформації аграрного сектору економіки, посилення конкуренції та ускладнення агропродовольчих ланцюгів створення доданої вартості. Дослідження має на меті обґрунтувати теоретичні засади вертикальної інтеграції суб'єктів аграрного бізнесу. В статті обґрунтовано, що вертикальна інтеграція розглядається як стратегічний інструмент об'єднання послідовних стадій виробництва, переробки, логістики та реалізації продукції в межах єдиної організаційної системи або контрактної координації, що забезпечує узгодженість економічних інтересів учасників ринку, стабільність постачання та підвищення якості аграрної продукції. Узагальнено наявні теоретичні підходи до розуміння вертикальної інтеграції, сформувані в межах неінституційної теорії, теорії трансакційних витрат та ресурсного підходу. Встановлено, що ключовими передумовами формування вертикально інтегрованих структур виступають специфічність активів, невизначеність зовнішнього середовища, частота трансакцій та інформаційна асиметрія між учасниками агропродовольчого ланцюга. Визначено, що у випадках зростання трансакційних витрат внутрішньофірмова координація є ефективнішою порівняно з ринковими контрактами, що обумовлює розвиток інтегрованих організаційних форм у аграрному секторі. Обґрунтовано особливості формування вертикальної інтеграції в аграрному бізнесі, що зумовлені сезонністю виробництва, залежністю від природно-кліматичних умов, територіальною розосередженістю виробників, високими логістичними витратами та підвищеними вимогами до якості продукції. Визначено, що інтеграція виробництва, переробки та збуту дозволяє синхронізувати виробничі процеси, оптимізувати використання переробних потужностей, зменшити втрати продукції та підвищити ефективність функціонування аграрних підприємств. Формування єдиних логістичних систем у межах вертикально інтегрованих структур сприяє скороченню витрат транспортування, прискоренню обігу матеріальних потоків і підвищенню рівня контролю якості продукції. Систематизовано основні чинники вертикальної інтеграції в аграрному секторі, зокрема технологічні, сезонні, природно-кліматичні, логістичні, економічні, якісні, контрактні та інституційні. Обґрунтовано їх вплив на формування стійких виробничо-економічних зв'язків між стадіями агропродовольчого ланцюга та визначено очікувані результати інтеграції, серед яких зменшення технологічних розривів, підвищення ефективності використання ресурсів, посилення контролю якості продукції та зростання конкурентоспроможності аграрних підприємств.
Ключові слова: інтеграція, вертикальна інтеграція, аграрний бізнес, аграрні підприємства, суб'єкти аграрного бізнесу, логістична координація.

This article examines the theoretical foundations of mechanisms for vertical integration of agricultural business entities in the context of the transformation of the agricultural sector, increased competition, and the growing complexity of agro-food value chains. The study aims to substantiate the theoretical foundations of vertical integration of agricultural business entities. The article argues that vertical integration is a strategic tool for integrating successive stages of production, processing, logistics, and distribution within a single organizational system or through contractual coordination, ensuring alignment of economic interests among market participants, supply stability, and improvements in agricultural product quality. Existing theoretical approaches to understanding vertical integration, developed within the frameworks of the neo-institutional theory, transaction cost theory, and the resource-based approach, are summarized. It is established that the key prerequisites for the formation of vertically integrated structures are asset specificity, environmental uncertainty, transaction frequency, and information asymmetry among participants of the agro-food value chain. It is shown that, as transaction costs increase, internal firm coordination is more efficient than market contracts, thereby driving the development of integrated organizational forms in the agricultural sector. The article substantiates the specific features of vertical integration formation in agricultural business, which are determined by the seasonality of production, dependence on natural and climatic conditions, territorial dispersion of producers, high logistics costs, and increased product quality requirements. It is determined that integrating production, processing, and distribution allows synchronization of production processes, optimization of processing capacities, reduction of product losses, and enhancement of agricultural enterprise efficiency. The formation of unified logistics systems within vertically integrated structures contributes to reducing transportation costs, accelerating the turnover of material flows, and improving product quality control. The main factors of vertical integration in the agricultural sector are systematized, including technological, seasonal, natural-climatic, logistical, economic, quality-related, contractual, and institutional factors. Their impact on establishing stable production and economic links across the agro-food chain is justified, and the expected outcomes of integration are identified, including reducing technological gaps, increasing resource utilization efficiency, enhancing product quality control, and strengthening the competitiveness of agricultural enterprises.

Keywords: integration, vertical integration, agricultural business, agricultural enterprises, agricultural business entities, logistics coordination.

Вступ

Сучасний розвиток аграрного сектору характеризується посиленням конкуренції на світових продовольчих ринках, ускладненням агропродовольчих ланцюгів створення доданої вартості, зростанням вимог до якості продукції та необхідністю забезпечення стабільності постачання. За таких умов функціонування суб'єктів аграрного бізнесу ускладняється фрагментарністю виробничо-збутових процесів, недостатньою узгодженістю взаємодії між виробниками сировини, переробними підприємствами та каналами реалізації продукції. Відсутність ефективних механізмів координації діяльності учасників агропродовольчого ланцюга призводить до виникнення технологічних розривів, підвищення логістичних витрат, зниження рівня контролю якості продукції та нестабільності доходів аграрних підприємств. Особливої актуальності проблема формування механізмів вертикальної інтеграції набуває в умовах нестабільності зовнішнього середовища, коливань цін на сільськогосподарську продукцію, зростання витрат на матеріально-технічні ресурси та посилення вимог до простежуваності продукції. Відокремлене функціонування

обмежує можливість формування конкурентоспроможних агропродовольчих ланцюгів. У цих умовах вертикальна інтеграція виступає важливим інструментом узгодження економічних інтересів учасників аграрного ринку, синхронізації виробництва, переробки та збуту продукції, а також підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу. Тож, актуальність дослідження зумовлена необхідністю поглиблення теоретико-методичних засад формування механізмів вертикальної інтеграції суб'єктів аграрного бізнесу, систематизації чинників інтеграції та обґрунтування їх ролі у забезпеченні ефективного функціонування агропродовольчих ланцюгів створення доданої вартості.

Велика кількість науковців присвятила свої праці проблемам вертикальної інтеграції та координації в аграрному секторі. Теоретичні засади формування механізмів вертикальної інтеграції суб'єктів аграрного бізнесу сформувалися під впливом неінституційної теорії, концепції транзакційних витрат, теорії фірми та ресурсного підходу, які пояснюють доцільність інтеграції як способу координації діяльності в умовах невизначеності та зростання складності ринкових взаємозв'язків.

Значний внесок у дослідження вертикальної координації в аграрному секторі здійснив Л. Совєс [1], який розглянув вертикальну інтеграцію як форму організації взаємодії між виробниками, переробниками та збутовими структурами, спрямовану на узгодження економічних інтересів учасників агропродовольчого ланцюга. На думку автора, вертикальна координація дозволяє мінімізувати ризики нестабільності постачання сировини, підвищити контроль якості продукції та забезпечити ефективний розподіл ресурсів.

Теоретичне обґрунтування вертикальної інтеграції у межах теорії фірми розкрито вченим Дж. Кім [2], який розглянув інтеграцію як альтернативний механізм координації економічної діяльності порівняно з ринковими контрактами. Згідно з підходом вченого, підприємства обирають вертикальну інтеграцію у випадках, коли використання ринку супроводжується значними транзакційними витратами, інформаційною асиметрією та ризиками опортуністичної поведінки контрагентів.

Фундаментальні засади теорії вертикальної інтеграції були закладені також у праці Р. Г. Коуза [3], який обґрунтував існування фірми через наявність витрат використання ринкового механізму. На думку дослідника, підприємства інтегрують окремі стадії виробництва тоді, коли внутрішня координація є менш витратною порівняно з укладанням і контролем контрактів на ринку. Підхід вченого став фундаментом для подальшого розвитку неінституційної теорії та концепції транзакційних витрат, що пояснюють формування вертикально інтегрованих структур.

Подальший розвиток транзакційного підходу щодо вертикальної інтеграції здійснив О. Е. Вільямсон [4], який пов'язав доцільність інтеграції зі специфічністю активів, невизначеністю середовища та частотою трансакцій. На думку вченого, у випадках інвестування у вузькоспеціалізовані ресурси підприємства прагнуть інтегрувати суміжні стадії виробництва з метою зниження ризиків опортуністичної поведінки та забезпечення стабільності господарських зв'язків.

Особливості вертикальної інтеграції в аграрному секторі також досліджено і в праці Е. Рехбер [5], який акцентував увагу на розвитку контрактного виробництва як поширеної форми вертикальної координації. Згідно з підходом вченого, контрактні відносини між виробниками сільськогосподарської продукції та переробними підприємствами забезпечують узгодження параметрів якості, обсягів постачання та умов ціноутворення, що сприяє зниженню невизначеності та підвищенню ефективності використання ресурсів.

Аспекти взаємозв'язку вертикальної інтеграції та структури ринку висвітлено дослідниками Т. Бреснаханом та Дж. Левіном [6], які розглядали інтеграцію як фактор трансформації конкурентного середовища. Дослідники визначили, що вертикально інтегровані структури здатні ефективніше координувати виробничі процеси, знижувати витрати та формувати стійкі ринкові позиції.

Поєднання транзакційного та ресурсного підходів до пояснення вертикальної інтеграції запропоновано вченими Б. Гулбрандсеном, К. Сандвіком та С. Хаугландом [7], які визначили інтеграцію як результат прагнення підприємств мінімізувати витрати взаємодії та ефективно використовувати унікальні ресурси і компетенції. Автори довели, що рішення щодо вертикальної інтеграції приймається з урахуванням як транзакційних витрат, так і можливостей формування конкурентних переваг на основі ресурсного потенціалу підприємства.

Галузеві аспекти вертикальної координації, зокрема і в аграрному секторі, дослідив С. Мартінес [8], він проаналізував розвиток інтегрованих структур у м'ясопереробній промисловості. На думку вченого, вертикальна інтеграція дозволяє забезпечити стабільність постачання сировини, підвищити контроль за технологічними процесами та покращити якість кінцевої продукції. Додатково, Р. Дж. Секстон та Н. Лавуа [9] дослідили взаємодію між виробниками сировини, переробниками та дистриб'юторами продукції. На їх думку, вертикальна інтеграція сприяє зменшенню інформаційної асиметрії, підвищенню ефективності координації та формуванню стабільних каналів збуту. Водночас інтеграційні процеси розглядаються як фактор підвищення конкурентоспроможності агропродовольчих систем і розвитку ланцюгів створення доданої вартості.

Таким чином, вертикальна інтеграція розглядається дослідниками як ефективний механізм координації діяльності суб'єктів аграрного бізнесу, спрямований на мінімізацію транзакційних витрат, зниження ризиків взаємодії між контрагентами та підвищення ефективності функціонування агропродовольчих ланцюгів. Попри значну кількість досліджень, питання формування теоретичних засад вертикальної інтеграції суб'єктів аграрного бізнесу залишаються недостатньо систематизованими. Існуючі підходи переважно зосереджуються на окремих аспектах інтеграційних процесів, тоді як комплексне поєднання неінституційного, транзакційного, ресурсного та системного підходів до обґрунтування механізмів вертикальної інтеграції потребує подальшого наукового опрацювання. Потребують уточнення і чинники формування вертикально інтегрованих структур з урахуванням специфіки аграрного виробництва, а також визначення їх впливу на підвищення конкурентоспроможності суб'єктів аграрного бізнесу.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад вертикальної інтеграції суб'єктів аграрного бізнесу. Для досягнення поставленої мети окреслено наступні завдання:

- дослідити становлення теоретичних підходів до формування вертикальної інтеграції суб'єктів аграрного бізнесу;
- узагальнити положення неінституційної теорії та концепції транзакційних витрат у контексті вертикальної інтеграції;
- визначити ключові передумови формування вертикально інтегрованих структур у аграрному секторі;

- систематизувати чинники вертикальної інтеграції з урахуванням специфіки аграрного виробництва;
- обґрунтувати роль вертикальної інтеграції у підвищенні ефективності функціонування агропродовольчих підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження

У сучасних умовах трансформації аграрного сектору економіки, посилення глобальної конкуренції та ускладнення ланцюгів створення доданої вартості особливо актуальності набуває формування механізмів вертикальної інтеграції суб'єктів аграрного бізнесу. Вертикальна інтеграція розглядається як стратегія об'єднання послідовних стадій виробництва, переробки, логістики та реалізації аграрної продукції в межах єдиної системи управління або контрактної координації, що забезпечує узгодженість операцій, підвищення якості продукції та стабільність постачання [1].

Вдаючись до дослідження становлення підходів до вертикальної інтеграції, варто зазначити, що теоретичні засади вертикальної інтеграції значною мірою сформувалися в межах неінституційної теорії, яка розглядає підприємство як альтернативний ринковому механізму спосіб координації економічної діяльності. Відповідно до цього підходу, вертикальна інтеграція виникає тоді, коли внутрішньофірмова координація є ефективнішою порівняно з використанням ринкових контрактів, зокрема у випадках високої невизначеності, специфічності активів та інформаційної асиметрії між учасниками господарських відносин. У межах неінституційної теорії підприємство розглядається як система управління транзакціями, а межі фірми визначаються співвідношенням витрат використання ринку та витрат внутрішньої організації діяльності [2].

Витоки даного підходу пов'язані з концепцією фірми, запропонованою Р. Коузом [3], який обґрунтував існування підприємств наявністю витрат використання цінового механізму, зокрема витрат пошуку інформації, укладання контрактів та контролю за їх виконанням. Подальший розвиток цієї ідеї здійснив О. Вільямсон [4], який розширив поняття транзакційних витрат, включивши до нього обмежену раціональність економічних агентів, можливість опортуністичної поведінки та неповноту контрактів. У рамках такого підходу вертикальна інтеграція розглядається як механізм економії транзакційних витрат шляхом перенесення ринкових операцій у межі єдиної організаційної структури [5].

Неінституційна теорія визначає ключові параметри, що зумовлюють доцільність вертикальної інтеграції: специфічність активів, невизначеність зовнішнього середовища та частоту транзакцій. Специфічність активів означає інвестування ресурсів, які мають значно вищу цінність у межах конкретної угоди, ніж при альтернативному використанні, що підвищує ризик опортуністичної поведінки контрагентів і стимулює інтеграцію. Невизначеність та складність контрактних умов ускладнюють формалізацію взаємодії між учасниками ринку, що також підвищує ефективність ієрархічних форм координації. В таких умовах вертикальна інтеграція виступає оптимальною організаційною формою управління економічними зв'язками [6].

У межах теорії транзакційних витрат ключовими передумовами вертикальної інтеграції є специфічність активів, невизначеність зовнішнього середовища та частота здійснення операцій. Зростання специфічності ресурсів підвищує ризики взаємодії між незалежними контрагентами, що стимулює підприємства до створення інтегрованих структур або укладання довгострокових контрактів. Поєднання транзакційного підходу з ресурсною теорією дозволяє розглядати вертикальну інтеграцію як інструмент використання унікальних компетенцій підприємства та підвищення ефективності управління ланцюгом створення вартості [7].

З метою систематизації теоретичних положень неінституційної теорії та концепції транзакційних витрат доцільно узагальнити ключові передумови та особливості формування вертикальної інтеграції суб'єктів бізнесу. Наявні підходи дозволили нам визначити фактори, що обумовлюють доцільність переходу від ринкових механізмів координації до внутрішньофірмової взаємодії, обґрунтувати вплив специфічності активів, невизначеності середовища та частоти транзакцій на формування інтегрованих структур. Узагальнення зазначених положень та їх впливу на розвиток вертикально інтегрованих систем аграрного бізнесу представлено в таблиці 1.

Таблиця 1. Аспекти вертикальної інтеграції згідно з неінституційною теорією та концепцією транзакційних витрат.

Теоретичний підхід	Ґрунтовні положення	Передумови вертикальної інтеграції	Вплив на формування інтегрованих структур
Неінституційна теорія	Підприємство розглядається як альтернатива ринку для координації економічних відносин	Високі транзакційні витрати, складність взаємодії між суб'єктами	Перехід від ринкових контрактів до внутрішньої координації діяльності
Теорія транзакційних витрат	Вертикальна інтеграція забезпечує мінімізацію витрат взаємодії між незалежними учасниками ринку	Неповнота контрактів, інформаційна асиметрія, опортуністична поведінка	Формування ієрархічних або контрактних інтегрованих структур
Концепція специфічності активів	Інвестування у вузькоспеціалізовані ресурси підвищує залежність контрагентів	Висока специфічність виробничих, технологічних або логістичних ресурсів	Створення вертикально інтегрованих підприємств або довгострокових контрактів
Концепція невизначеності зовнішнього середовища	Нестабільність ринку ускладнює укладання ефективних контрактів	Коливання попиту, цін, логістичні ризики, інституційна нестабільність	Поглиблення внутрішньо-фірмової координації між стадіями виробництва
Концепція частоти транзакцій	Часті операції між контрагентами підвищують доцільність інтеграції	Регулярні поставки сировини, переробки та збуту продукції	Формування стабільних вертикальних зв'язків у ланцюгу створення вартості
Ресурсний підхід (у поєднанні з транзакційним)	Інтеграція забезпечує ефективне використання унікальних компетенцій підприємства	Наявність ключових ресурсів і технологій у різних учасників ланцюга	Об'єднання виробництва, переробки та збуту в єдину систему

Джерело: систематизовано за [1-7].

Ключовими детермінантами формування інтегрованих структур виступають транзакційні витрати, специфічність активів, рівень невизначеності зовнішнього середовища та частота господарських операцій. Їх поєднання обумовлює доцільність переходу від ринкових форм взаємодії до ієрархічної координації діяльності в межах єдиної організаційної системи. Інтеграція транзакційного та ресурсного підходів дозволяє розглядати вертикальну інтеграцію як інструмент ефективного використання унікальних компетенцій учасників аграрного ланцюгу створення вартості, зниження ризиків взаємодії між контрагентами та підвищення конкурентоспроможності суб'єктів аграрного бізнесу. У результаті формуються стійкі виробничо-економічні зв'язки між стадіями виробництва,

переробки та збуту продукції, що забезпечить підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств і зміцнення їх позицій на ринку.

В аграрному секторі формування вертикально інтегрованих структур характеризується специфічними передумовами, зумовленими технологічними, організаційними та економічними особливостями сільськогосподарського виробництва. Насамперед це пов'язано із сезонним характером виробничих процесів, нерівномірністю надходження сировини, залежністю результатів діяльності від природно-кліматичних факторів та високим рівнем ризиків, що ускладнює стабільну взаємодію між окремими учасниками агропродовольчого ланцюга. За таких умов вертикальна інтеграція виступає інструментом узгодження виробничих циклів, синхронізації постачання сировини та оптимізації переробних потужностей, що дозволяє зменшити втрати продукції та підвищити ефективність функціонування аграрних підприємств.

Відзначальною рисою аграрного виробництва є значна територіальна розосередженість суб'єктів господарювання та високі логістичні витрати, пов'язані з транспортуванням сировини, її зберіганням та первинною обробкою. Вертикальна інтеграція сприяє формуванню узгоджених логістичних систем, у межах яких забезпечується оптимізація маршрутів постачання, скорочення витрат на зберігання та підвищення швидкості обігу матеріальних потоків. У результаті поєднання виробництва, переробки та збуту в межах єдиної організаційної структури створюються передумови для зменшення технологічних розривів між стадіями агропродовольчого ланцюга та підвищення рівня контролю якості продукції на всіх етапах її просування до кінцевого споживача. Подібні висновки підтверджуються дослідженнями щодо розвитку вертикальної координації в агропродовольчих системах [8], де інтеграція розглядається як механізм забезпечення стабільності постачання та підвищення ефективності використання ресурсів.

Крім того, аграрному сектору притаманні підвищені вимоги до стандартизації та якості продукції, що обумовлено розвитком глобальних ринків продовольства, посиленням конкуренції та необхідністю дотримання міжнародних стандартів безпечності харчових продуктів. У таких умовах вертикальна інтеграція дозволяє координувати технологічні параметри виробництва сировини та переробки, забезпечувати простежуваність продукції та підвищувати відповідність стандартам якості. Дослідження розвитку агропродовольчих ланцюгів [9] показують, що вертикальна координація сприяє впровадженню єдиних технологічних вимог, зниженню інформаційної асиметрії та підвищенню довіри між учасниками ринку.

Значну роль у формуванні вертикально інтегрованих структур відіграють контрактні механізми координації взаємодії між виробниками сільськогосподарської продукції та переробними підприємствами. Контрактне виробництво дозволяє узгодити обсяги постачання, параметри якості, строки виконання зобов'язань і механізми ціноутворення, що знижує рівень невизначеності для учасників агропродовольчого ланцюга. Використання довгострокових контрактів сприяє більш ефективному розподілу ресурсів, зменшенню коливань доходів та підвищенню інвестиційної активності суб'єктів аграрного бізнесу. За результатами досліджень контрактних форм вертикальної координації в аграрному секторі [5] встановлено, що такі механізми забезпечують стабільність виробництва, підвищення продуктивності та зміцнення конкурентних позицій агропродовольчих систем.

Специфіка аграрного виробництва зумовлює необхідність формування вертикально інтегрованих зв'язків між стадіями виробництва, переробки та реалізації продукції. Реалізація інтеграційних механізмів дозволяє синхронізувати виробничі процеси, оптимізувати логістичні потоки, забезпечити контроль якості та підвищити ефективність використання ресурсного потенціалу. Використання контрактних форм вертикальної координації додатково сприяє стабілізації доходів суб'єктів аграрного бізнесу, зниженню ризиків та формуванню конкурентоспроможних агропродовольчих ланцюгів.

З урахуванням специфічних умов функціонування аграрного сектору, вертикальна інтеграція формується під впливом комплексу технологічних, економічних, логістичних та інституційних чинників. Сезонність виробництва, залежність від природно-кліматичних умов, необхідність забезпечення якості продукції та узгодженості етапів агропродовольчого ланцюга зумовлюють потребу в координації діяльності суб'єктів аграрного бізнесу. У цих умовах вертикальна інтеграція виступає важливим інструментом синхронізації виробництва, переробки та збуту продукції, оптимізації використання ресурсів і зниження транзакційних витрат. З метою систематизації основних засад вертикальної інтеграції в аграрному секторі доцільно узагальнити ключові чинники, їх прояви та очікувані результати формування інтегрованих структур (табл. 2).

Таблиця 2. Систематизація чинників вертикальної інтеграції в аграрному секторі.

Чинники	Сутність	Специфіка в аграрному секторі	Вплив на вертикальну інтеграцію	Очікуваний ефект
Технологічні	Узгодження послідовних стадій виробництва	Розрив між виробництвом сировини, переробкою та збутом	Поєднання виробничих і переробних процесів	Зменшення втрат продукції, підвищення ефективності
Сезонні	Нерівномірність виробничих циклів	Сезонне надходження сировини, нерівномірне завантаження потужностей	Формування стабільних каналів постачання	Оптимізація використання виробничих потужностей
Природно-кліматичні	Залежність результатів від погодних умов	Коливання обсягів виробництва та якості продукції	Координація виробництва і переробки	Зниження ризиків нестабільності постачання
Логістичні	Значні витрати транспортування і зберігання	Територіальна розосередженість виробників	Формування єдиної логістичної системи	Скорочення витрат і підвищення швидкості обігу
Якісні	Високі вимоги до безпечності продукції	Необхідність контролю якості на всіх етапах	Узгодження технологічних стандартів	Підвищення конкурентоспроможності продукції
Економічні	Необхідність стабілізації доходів	Коливання цін і попиту	Довгострокові інтеграційні зв'язки	Зменшення ризиків та стабілізація прибутковості
Контрактні	Координація взаємодії між учасниками	Угоди між виробниками і переробниками	Розвиток контрактної вертикальної координації	Підвищення ефективності розподілу ресурсів
Інституційні	Регулювання агропродовольчих ланцюгів	Стандартизація та вимоги до продукції	Формування інтегрованих аграрних структур	Посилення ринкових позицій підприємств

Джерело: авторська розробка.

Взаємодія технологічних, сезонних, природно-кліматичних, логістичних, економічних та інституційних чинників зумовлює необхідність узгодження діяльності учасників агропродовольчого ланцюга та формування стійких інтеграційних зв'язків між виробництвом, переробкою і збутом продукції. Реалізація вертикальної інтеграції

сприяє зменшенню технологічних розривів, оптимізації логістичних процесів, підвищенню контролю якості та стабілізації доходів суб'єктів аграрного бізнесу.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Формування механізмів вертикальної інтеграції суб'єктів аграрного бізнесу ґрунтується на поєднанні положень неінституційної теорії, концепції транзакційних витрат та системного підходу до управління агропродовольчими ланцюгами створення вартості. Встановлено, що ключовими детермінантами інтеграційних процесів виступають специфічність активів, невизначеність зовнішнього середовища, частота трансакцій, сезонність виробництва, логістичні особливості та підвищені вимоги до якості продукції. Їх взаємодія зумовлює необхідність координації діяльності учасників аграрного бізнесу та формування стійких вертикально інтегрованих зв'язків між виробництвом, переробкою та збутом продукції. Реалізація механізмів вертикальної інтеграції сприяє синхронізації виробничих процесів, оптимізації логістичних потоків, підвищенню контролю якості продукції та стабілізації доходів суб'єктів господарювання. У результаті формуються ефективні агропродовольчі системи, здатні забезпечувати підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств, зміцнення їх ринкових позицій та довгострокову стійкість функціонування в умовах трансформації економічного середовища.

Література

1. Sauvée L. Vertical Coordination in Agribusiness: Concepts, Theories, and Applications. Purdue University, Office of Agricultural Research Programs. 1994. 47 p. URL: <https://normandie-univ.hal.science/hal-04287107v1>.
2. Kim J. Vertical integration and the theory of the firm. *Oxford Research Encyclopedia of Business and Management*. 2019. DOI: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190224851.013.27>.
3. Coase R. H. The Nature of the Firm: Influence. *Journal of Law, Economics, & Organization*, 1988. Vol. 4, №. 1, P. 33–47. URL: <http://www.jstor.org/stable/765013>.
4. Williamson O. E. Vertical Integration and Related Variations on a Transaction-Cost Economics Theme. In: Stiglitz, J.E., Mathewson, G.F. (eds) *New Developments in the Analysis of Market Structure. International Economic Association Series*, Vol 77. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-349-18058-5_5.
5. Rehber E. Vertical Integration in Agriculture and Contract Farming. *Food Marketing Policy Center. Food Marketing Policy Center Research Report*. 2000. Vol. 24. 39 p.
6. Bresnahan T., Levin J. Vertical Integration and Market Structure. *The Handbook of Organizational Economics. SIEPR Discussion Paper*. 2012. № 11. 51 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/241642261_Vertical_Integration_and_Market_Structure.
7. Gulbrandsen B., Sandvik K., Haugland S. Antecedents of vertical integration: Transaction cost economics and resource-based explanations. *Journal of Purchasing and Supply Management*. 2009. Vol. 15. P. 89–102. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pursup.2008.12.003>.
8. Martinez S. Vertical Coordination in the Pork and Broiler Industries: Implications for Pork and Chicken Products. *Economic Research Service*. 1999. URL: https://www.researchgate.net/publication/23516977_Vertical_Coordination_in_the_Pork_and_Broiler_Industries_Implications_for_Pork_and_Chicken_Products.
9. Sexton R. J., Lavoie N. Food processing and distribution: An industrial organization approach, *Handbook of Agricultural Economics*. 2001. Vol.1, ch. 15, P. 863–932. URL: <https://ideas.repec.org/h/eee/hagchp/2-15.html>.

References

1. Sauvée, L. (1994). Vertical coordination in agribusiness: Concepts, theories, and applications [Вертикальна координативність в агробізнесі: концепції, теорії та застосування]. Purdue University, Office of Agricultural Research Programs. URL: <https://normandie-univ.hal.science/hal-04287107v1>.
2. Kim, J. (2019). Vertical integration and the theory of the firm [Вертикальна інтеграція та теорія фірми]. Oxford Research Encyclopedia of Business and Management. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190224851.013.27>.
3. Coase, R. H. (1988). The nature of the firm: Influence [Природа фірми: вплив]. *Journal of Law, Economics, & Organization*, 4(1), 33–47. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.jleo.a039457>.
4. Williamson, O. E. (1986). Vertical integration and related variations on a transaction-cost economics theme [Вертикальна інтеграція та пов'язані варіанти на тему економіки транзакційних витрат]. In J. E. Stiglitz & G. F. Mathewson (Eds.), *New Developments in the Analysis of Market Structure* (Vol. 77). International Economic Association Series. https://doi.org/10.1007/978-1-349-18058-5_5.
5. Rehber, E. (2000). Vertical integration in agriculture and contract farming [Вертикальна інтеграція в сільському господарстві та контрактне фермерство]. Food Marketing Policy Center Research Report, 24. Food Marketing Policy Center.
6. Bresnahan, T., & Levin, J. (2012). Vertical integration and market structure [Вертикальна інтеграція та структура ринку]. The Handbook of Organizational Economics (SIEPR Discussion Paper No. 11). URL: https://www.researchgate.net/publication/241642261_Vertical_Integration_and_Market_Structure.
7. Gulbrandsen, B., Sandvik, K., & Haugland, S. (2009). Antecedents of vertical integration: Transaction cost economics and resource-based explanations [Передумови вертикальної інтеграції: економіка транзакційних витрат та ресурсні пояснення]. *Journal of Purchasing and Supply Management*, 15, 89–102. <https://doi.org/10.1016/j.pursup.2008.12.003>.
8. Martinez, S. (1999). Vertical coordination in the pork and broiler industries: Implications for pork and chicken products [Вертикальна координативність в індустріях свинини та бройлерів: наслідки для продуктів зі свинини та курятини]. Economic Research Service. URL: https://www.researchgate.net/publication/23516977_Vertical_Coordination_in_the_Pork_and_Broiler_Industries_Implications_for_Pork_and_Chicken_Products.
9. Sexton, R. J., & Lavoie, N. (2001). Food processing and distribution: An industrial organization approach [Переробка та дистрибуція харчових продуктів: підхід з пошуків промислової організації]. *Handbook of Agricultural Economics*, 1, 863–932. URL: <https://ideas.repec.org/h/eee/hagchp/2-15.html>.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2025 р.